



**КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ
ГЕНДЕРНОГО ПІДХОДУ
У ФІЗИЧНОМУ ВИХОВАННІ
ШКОЛЯРІВ**

Круцевич Татяна, Марченко Оксана

Національний університет фізичного виховання і спорту України

DOI: 10.32540/2071-1476-2019-1-104

Анотація

Вступ і мета дослідження. У представленій статті викладено та обґрунтовано основні концептуальні засади та передумови впровадження гендерного підходу у фізичному вихованні школярів. Теоретично обґрунтовано потребу виокремлення і трактування гендерного підходу у фізичному вихованні як дефініцію в соціальному середовищі, указано на його значення для сфери фізичної культури і спорту та запропоновано для використання в дослідженнях, що дозволяє його характеризувати як міждисциплінарне та крос-секторальне поняття, екстрапольоване, взаємопов'язане та відповідне розвитку фізичної культури та спорту в країнах розвинутої демократії.

Гіпотеза дослідження полягає у тому, що, при організації процесу фізичного виховання школярів необхідно враховувати біологічну стать, як основу для диференціації рухового режиму, а гендерні особливості інтересів, потреб, мотивів, ціннісних орієнтацій, можуть мати як індивідуальний, так і груповий рівень прояву.

Вищевикладене визначає мету статті – теоретично та методологічно обґрунтувати засади гендерного підходу у фізичному вихованні школярів для формування аксіологічної значущості фізичної культури.

Матеріал і методи: аналіз, узагальнення та систематизація даних науково-методичної літератури; соціологічні (анкетування, опитування); психодіагностичні методи.

Результати: Викладено основні теоретичні аспекти та передумови впровадження гендерного підходу у фізичному вихованні школярів. Розглянуто та охарактеризовано співвідношення біологічних та соціальних характеристик особистості крізь призму категорії «гендер» та їх вплив на формування індивідуальної фізичної культури юнаків і дівчат. Виокремлено основні напрямки досліджень із проблеми впровадження гендерного підходу в процес фізичного виховання школярів. Обґрунтовано та розроблено концептуальні засади гендерного підходу у фізичному вихованні школярів. Отримані дані засвідчують, що передумови розробки гендерного підходу вирізняються комплексністю у дослідженнях, спрямованих на визначення показників фізичного стану, мотиваційної сфери, психологічної статі школярів у віковому, статевому та гендерному аспектах, визначенням взаємозв'язку між цими показниками та факторами, що впливають на формування аксіологічної значущості індивідуальної фізичної культури молодого покоління.

Висновки. Визначено, що упровадження гендерного підходу пов'язано з новим способом пізнання значущості фізичної культури, розкрито специфіку його застосування у формуванні індивідуальної фізичної культури школярів, ефективно активізуючи індивідуальні особистісні та фізичні якості учнів, враховуючи фактор статі у змістовій частині фізичного виховання при формуванні мотивації до занять руховою активністю, а статевої диморфізм - при фізичних навантаженнях, руховому режимі, інтенсивності та об'єму фізичних вправ.

Ключові слова: фізичне виховання, гендерний підхід, школярі, юнаки, дівчата індивідуальна фізична культура, гендерна ідентичність.

Аннотация

Введение и цель исследования. В представленной статье изложены и обоснованы основные концептуальные основы и предпосылки внедрения гендерного подхода в физическом воспитании школьников. Теоретически обоснована необходимость выделения и трактовки гендерного подхода в физическом воспитании как дефиниции в социальной среде, указано на его значение для сферы физической культуры и спорта. Предложено его использование в исследованиях, что позволяет характеризовать гендерный подход в физическом воспитании как междисциплинарное и кросс-секторальное понятие, которое экстраполировано и взаимосвязано с развитием физической культуры и спорта в странах развитой демократии.

Гипотеза исследования заключается в том, что при организации процесса физического воспитания школьников необходимо учитывать биологический пол, – как основу для дифференциации двигательного режима, а гендерные особенности интересов, потребностей, мотивов, ценностных ориентаций могут иметь как индивидуальный, так и групповой уровень проявления.

Вышеизложенное определяет **цель статьи** – теоретически и методологически обосновать принципы гендерного подхода в физическом воспитании школьников для формирования аксиологической значимости физической культуры.

Материал и методы: анализ, обобщение и систематизация данных научно-методической литературы; социологические (анкетирование, опросы) психодиагностические методы.

Результаты: в статье изложены основные теоретические аспекты и предпосылки внедрения гендерного подхода в физическом воспитании школьников. Рассмотрены и охарактеризованы соотношение биологических и социальных характеристик личности сквозь призму категории «гендер» и их влияние на формирование индивидуальной физической культуры юношей и девушек. Выделены основные направления исследований по проблеме внедрения гендерного подхода в процесс физического воспитания школьников. Обоснованы и разработаны концептуальные основы гендерного подхода в физическом воспитании школьников. Полученные данные свидетельствуют, что предпосылки разработки гендерного подхода отличаются комплексностью в исследованиях, направленных на определение показателей физического состояния, мотивационной сферы, психологической пола школьников в возрастном, половом и гендерном аспектах, определением взаимосвязи между этими показателями и факторами, влияющими на формирование аксиологической значимости индивидуальной физической культуры молодого поколения.

Выводы. Определено, что внедрение гендерного подхода связано с новым способом познания значимости физической культуры, раскрыта специфика его применения в формировании индивидуальной физической культуры школьников, эффективно активизируя индивидуальные личностные и физические качества учащихся, учитывая фактор пола в содержательной части физического воспитания при формировании мотивации к занятиям двигательной активностью, а половой диморфизм – при физических нагрузках, двигательном режиме, интенсивности и объема физических упражнений.

Ключевые слова: физическое воспитание, гендерный подход, школьники, юноши, девушки индивидуальная физическая культура, гендерная идентичность.

Annotation

The aim of the research. The necessity of distinguishing and interpreting the gender approach as a definition in political, public and social environments is theoretically grounded, its significance for physical training and sports is indicated, and a new term is suggested for use in research, which allows characterizing it as an interdisciplinary and cross-sectoral definition, extrapolated, interconnected and corresponding to the development of physical education and sports in the countries of developed democracy.

The hypothesis of the research lies in the fact that organization of pupils' physical education process should also consider a gender approach as a foundation of motor activity differentiation.

The aim of the research is to determine the parents' attitude to the quality of physical education at the pre-school education institutions to find out the effective ways of cooperation between parents and pre-school education institutions.

Methods. Analysis, synthesis, systematization of scientific literature data, sociological and psycho-diagnostic methods.

Results. The basic theoretical aspects and the preconditions of gender approach implementation in pupils' physical education are presented in the research. Through the prism of the gender category the proportion of biological and social characteristics of young men and young women are considered and characterized. The conceptual foundations of the gender approach are argued and justified.

Conclusions. It was found out that the implementation of the gender approach is connected with the new method

of cognition of the value of physical culture, specific of its exploitation in shaping pupils' individual physical culture was explored.

Key words: physical education, gender approach, pupils, young men, young women, individual physical culture, gender identity.

Вступ. На нинішньому етапі розвитку суспільства принципово нова політика України спрямована на входження нашої держави до європейської співдружності. Інтеграційні та економічні процеси створюють передумови для формування ефективної концепції освіти, що зумовлено потребами практики та вдосконаленням вітчизняної педагогічної освіти стосовно її відповідності вимогам Європейського освітнього простору. Україна вже тривалий час рухається у напрямі забезпечення в суспільстві рівних прав та можливостей. Це стало невід'ємною складовою національних зобов'язань, відображених, зокрема, у Законі «Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок та чоловіків» [4]. Науковці відзначають, що вітчизняний освітній простір вимагає такої наукової парадигми теоретичних пошуків, яка б могла збалансувати гендерну дискримінацію і асиметрію в педагогічному соціумі та досліджувати дійсність із позицій толерантності, гармонізації статево-рольової взаємодії [6]. У цьому зв'язку, головною метою освітньої політики щодо модернізації фізичного виховання молоді є забезпечення нової якості навчання шляхом впровадження інноваційних науково-обґрунтованих методик, нового змісту, форм і методів навчання школярів у сфері фізичної культури і спорту. На думку провідних українських учених Т.Ю. Круцевич [9], Н.В. Москаленко [11], Н.Є. Пангелової [12], шкільна система фізичного виховання стане ефективною лише тоді, коли будуть створені максимально сприятливі умови для розкриття і розвитку фізичних, духовних і моральних якостей школярів. Система фізич-

ного виховання має забезпечити кожній дитині повноцінний і гармонійний розвиток її здібностей, а також озброїти педагогів методиками особистісно зорієнтованого виховання [10]. Фахівці фізкультурно-спортивної науки не одне десятиліття займаються вивченням потреб, мотивів та інтересів у сфері фізичної культури різних груп населення [1, 2, 7]. Однак у контексті нашого дослідження ці поняття мусять розглядатися як складники системи ціннісних орієнтацій особистості, що детермінують формування фізичної культури людини й соціуму.

Тому, розкриваючи сутність і необхідність гендерного підходу у фізичному вихованні, вважаємо за доцільне надати загальнонаукове визначення гендерного підходу. За визначенням ООН, гендерний підхід являє собою «... процес оцінки будь-якого заходу, що планується, з погляду його впливу на жінок і чоловіків, а також законодавства, стратегій і програм в усіх галузях і на всіх рівнях. Ця стратегія ґрунтується на тому, що інтереси та досвід жінок, як і чоловіків, мають стати невід'ємним критерієм при розробці загальної концепції, при здійсненні моніторингу й оцінки загальних напрямів діяльності і програм у політичних, економічних та суспільних сферах для того, щоб жінки, як і чоловіки, могли одержувати однакові можливості і шанси, а нерівність щоб ніколи не вкорінювалась» [3]. На думку українського вченого В. Кравця, гендерний підхід за наявності смислової варіативності поняття «гендер» включає в себе певні специфічні особливості теоретичного ракурсу, що свідчить про дискусійність та багатопла-

новість гендерних досліджень, що приводять до неоднозначності рішень [13]. Згідно з думкою інших дослідників, гендерний підхід розглядається як сукупність уявлень, які припускають, що відмінності в поведінці і сприйнятті чоловіків і жінок визначаються не стільки їх фізичними можливостями, скільки таким соціальним чинником, як виховання, і поширеними в соціумі уявленнями про чоловіче та жіноче [8]. Аналіз генезису гендерних підходів надав нам змогу визначити, що гендерний підхід за досить невеликий термін свого існування (20 років) розвивається практично у всіх галузях вітчизняних наук від філософії та культурології до педагогіки та сфери фізичної культури і спорту. Тож, у цілому маємо говорити про доцільність і необхідність його упровадження у процес фізичного виховання молоді.

Саме усвідомлення цієї проблематики надає змогу наблизитися до сучасного європейського рівня в питаннях розвитку фізичної культури і спорту дітей, підлітків і молоді, яка визначає передусім формування аксіологічної значущості фізичної культури, тобто поєднання духовного і матеріального фундаменту цієї сфери, з урахуванням соціальних, вікових і статевих категорій з власними потребами, мотивами та вподобаннями. З огляду на викладене, актуальність теми дослідження не викликає сумнівів.

Гіпотеза дослідження полягає у тому, що, при організації процесу фізичного виховання школярів необхідно враховувати біологічну стать як основу для диференціації рухового режиму (обсяг, інтенсивність, спрямованість тощо), а

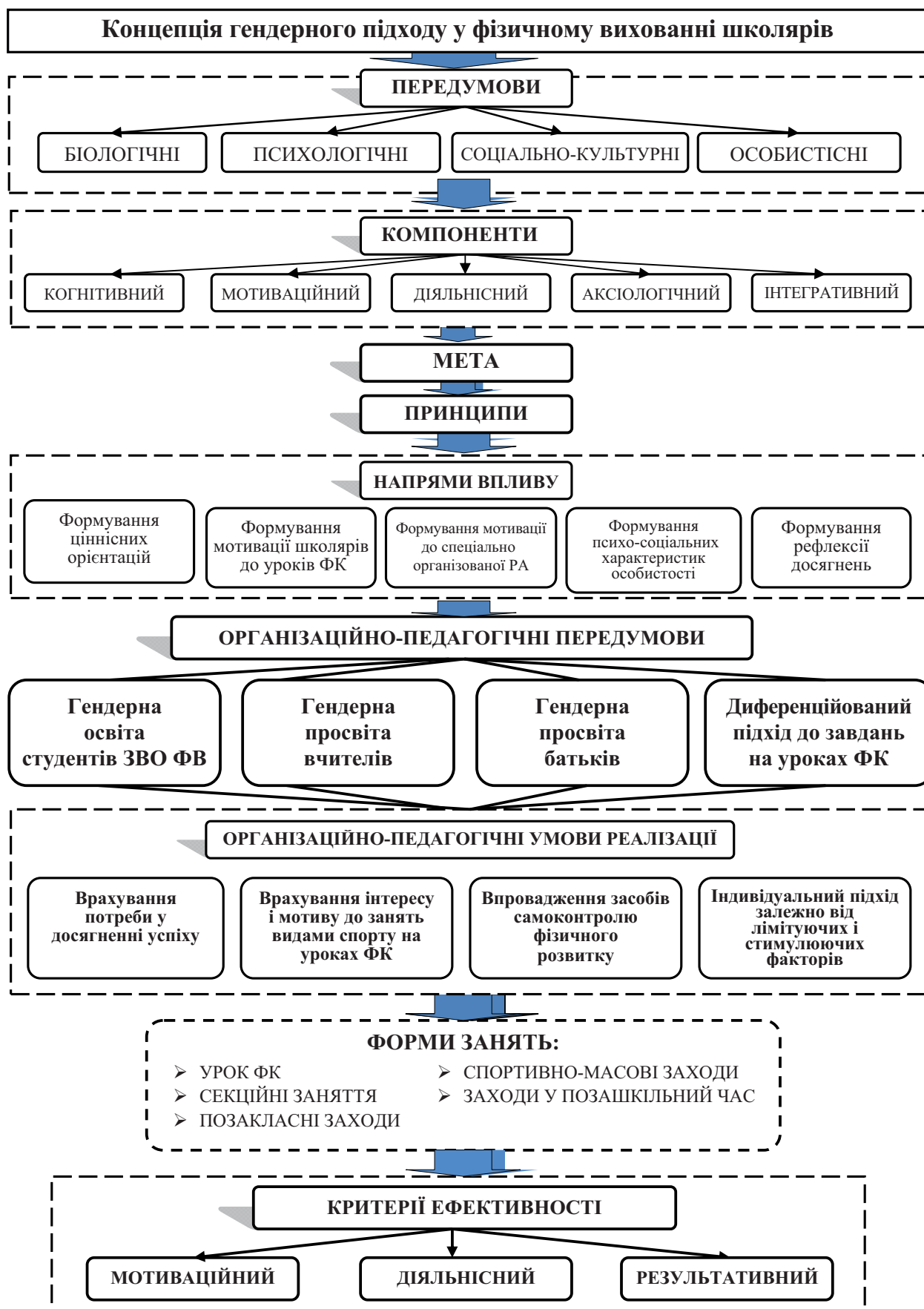


Рис. 1 Концепція формування гендерного підходу у фізичному вихованні школярів

гендерні особливості інтересів, потреб, мотивів, ціннісних орієнтацій можуть мати як індивідуальний, так і груповий рівень прояву. Знання цих особливостей дає можливість педагогу створити адекватні (рівні з точки зору початку діяльності для осіб чоловічої і жіночої статі) умови для задоволення потреби в руховій активності, відповідної їх інтересам, мотивам, бажанням і здібностям з метою сприяння всебічному гармонійному розвитку особистості дитини.

Вищевикладене визначає мету статті – теоретично та методологічно обґрунтувати засади гендерного підходу у фізичному вихованні школярів для формування аксіологічної значущості фізичної культури.

Матеріали і методи.

Результати дослідження засновані на матеріалах анкетування і тестування 692 школярів 5-11 класів (332 юнака та 360 дівчат) ЗСО м. Полтави. Для розв'язання поставлених завдань використувався комплекс методів:

- теоретичні (аналіз, порівняння, узагальнення, систематизація, теоретичне моделювання) проводились з метою узагальнення досвіду науковців, які займаються вивченням проблеми гендерного підходу у навчанні та вихованні, сучасних підходів до розвитку та вдосконаленню системи фізичного виховання;

- педагогічні (спостереження із застосування інструментальних методик, тестування, експеримент) проводились з метою вивчення умов організації фізичного виховання у закладах загальної середньої освіти, поведінки школярів на заняттях фізичною культурою, їхньої взаємодії з учителем фізичної культури та реакції організму юнаків і дівчат на фізичне навантаження;

- соціологічні (неформалізовані бесіди, опитування, анкетування) проводились з метою визначення спортивних інтересів,

уподобань, мотивів до занять руховою активністю у навчальний та позанавчальний час;

- педагогічне тестування було проведене для визначення рівня фізичної підготовленості школярів 5-11 класів.

- психо-діагностичні (опитувальник Є.В. Боченкової «Самоопис фізичного розвитку», модифікована методика М. Рокіча «Ціннісні орієнтації», методика Ю.М. Орлова «Потреба у досягненнях», методика І.М. Юсупова «Експрес-діагностика емпатії», опитувальник С. Бем «Маскулінність-фемінінність»), проводились для визначення особливостей впливу індивідуальних гендерних характеристик школярів на формування їх мотиваційної сфери, які дозволили визначити психологічну стать (маскулінність, фемінінність, андрогінність) школярів.

- методи статистичної обробки даних: математичної статистики (порівняння незалежних вибірок (t-критерій Стьюдента), факторний аналіз, кореляційний аналіз (лінійний кореляційний аналіз Піршена), кластерний аналіз.

Результати

Гендерний підхід у сфері фізичної культури і спорту має певні специфічні особливості, що робить його окремим напрямком гендерного пізнання структурно-функціональних підходів, згідно з яким всі педагогічні та соціокультурні аспекти у фізичному вихованні молоді можуть мати гендерний вимір.

Вивчення проблеми гендерного підходу у фізичному вихованні дозволило визначити, що досліджувана нами проблема є складною як в теоретичному, так і в практичному плані. Її складність полягає в досить «молодому віці» гендерних досліджень у нашій державі, невеликою кількістю наукових праць і гендерних досліджень у сфері фізичної культури і спорту, а також – гендерний підхід має кроссекторальний та

міждисциплінарний характер досліджень.

У результаті проведеного дослідження ми отримали досить великий обсяг необхідних знань, що надало нам можливість розробки концептуальних засад формування гендерного підходу у фізичному вихованні школярів. враховуючи результати нашого дослідження, концептуальні підходи та фундаментальні дослідження відомих світових та українських вчених.

Методологічною основою створення моделі формування гендерного підходу у фізичному вихованні дітей, підлітків і молоді є аналіз і врахування аксіологічного розвитку фізичної культури та основних гендерорієнтованих принципів виховання, які стимулюють виховання та прояв ознак мужності або жіночності, допомагають у виявленні індивідуальних здібностей і уподобань школярів задля формування мотивації до рухової активності. Теоретично-методологічною основою формування концептуальних засад гендерного підходу у фізичному вихованні школярів, на якій побудовано аналіз проблеми, з огляду на складність та багатоаспектність визначень і характеристик гендера і статі, а також необхідність розробки концептуальних підходів до реалізації гендерного підходу у фізичному вихованні, спрямованих на формування фізичної культури особистості, стали: психологічний принцип розвитку, що охоплює онтогенез людини загалом (Б.Г. Ананьєв; Л.С. Виготський; О.М. Леонтьєв та ін.); філософські та психологічні дослідження особистості (К.О. Альбуханова-Славська, 1980; Б.Г. Ананьєв, 1980; О.Г. Асмолов, 1990; І.С. Кон, 1982); філософські й соціокультурні концепції теорії фізичної культури (В.К. Бальсевич, 1999, 2006; В.М. Видрін, 2002, 2005; Г.Б. Горська, 2004, 2005; Л.І. Лубишева, 2006, 2009; Л.П. Матве-

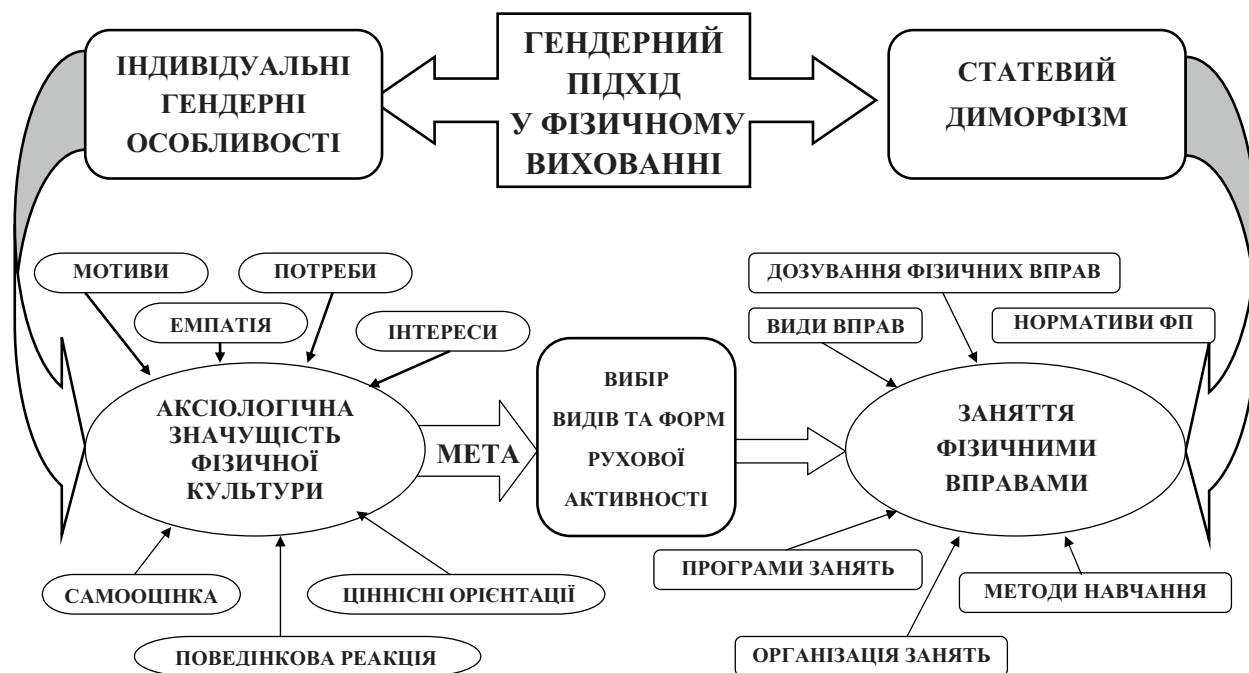


Рис.2 Модель гендерного підходу у фізичному вихованні школярів

єв, 2003, 2008; Ю.М. Ніколаєв, 2003, 2011 та ін.) Загально-психологічні та соціально-психологічні дослідження діяльності та її структури (В.С. Асеев, 1982, 1987; О.М. Леонтьєв 1975, 1983; С.Л. Рубінштейн та ін.); теорія мотивації (Є.П. Ільїн, 2004, 2010; Р. Френкін, 2003; С. Зенюк, 2006; А. Адлер; К. Юнг; А. Маслоу; О.М. Леонтьєв; Л.І. Божович); теорія диференційованого навчання і виховання (Б.А. Ашмарін, 1978; М.Я. Віленський, 1984; Л.І. Лубишева, 1999, 2004; В.В. Петровський, 1986, 1994 та ін.); теорія гендерної ідентичності (Д. Зиммер, 1997; К. Уест, 1997; Н.Л. Пушкарьова, О.А. Вороніна, 2001); теорія психологічної статі (Дж. Байлер, 1999, 2005; С. Бем, 2004; Ш.Берн, 2009; Л.М. Ожигова, 2006 та ін.); теорія андрогінності С. Бем; теорія самоактуалізації А. Маслоу (1999); теорії гендерного підходу в освіті (Л.В. Штилева, 2008; Л.В. Попова).

Для впровадження концептуальних положень гендерного

підходу у фізичному вихованні школярів необхідним вважаємо формування теоретичних положень. Крім зазначених аксіом, доцільно акцентувати увагу на тому, що гендерний підхід у фізичному вихованні дозволяє розглядати фізичну активність учнів у контексті стилю життя та розвитку здібностей освоєння аксіологічної значущості фізичної культури.

Нами було сформульовано біологічні, соціально-культурні, психологічні, особистісні передумови формування концепції гендерного підходу у фізичному вихованні школярів (рис.1).

Визначено головними компонентами концептуальних засад гендерного підходу у фізичному вихованні школярів когнітивний, мотиваційний, діяльнісний, аксіологічний та інтегративний компоненти.

Визначено мету гендерного підходу у фізичному вихованні школярів, якою є:

- формування у школярів аксіологічної значущості фізичної

культури і спорту з метою посилення мотиваційних пріоритетів до занять руховою активністю, розвитку фізичних якостей та особистісних рис характеру, притаманних їх гендерним індивідуальним особливостям;

- гендерно-орієнтоване фізичне виховання школярів, яке за допомогою засобів фізичної культури сприяє формуванню у юнаків і дівчат особистісних рис мужності та жіночності, виявляючи індивідуальні здібності, потреби, мотиви та інтереси у сфері фізичної культури і спорту.

Визначено організаційно-педагогічні передумови концепції гендерного підходу у фізичному вихованні школярів, якими є:

- гендерна освіта студентів ЗВО фізкультурного профілю;
- гендерна просвіта вчителів фізичної культури;
- гендерна просвіта батьків;
- диференційований підхід до завдань на уроках фізичної культури;

Визначено організаційно-пе-

дагогічні умови реалізації даної концепції, якими є

- врахування потреби у досягненні успіху;
- врахування інтересу і мотиву до занять видами спорту на уроках фізичної культури;
- впровадження засобів самоконтролю фізичного розвитку;
- індивідуальний підхід залежно від стимулюючих і лімітуючих факторів.

Визначено критерії ефективності за мотиваційним, діяльним і результативним компонентами.

Розроблена комплексна система критеріїв і показників дозволяє не тільки оцінювати рівень впровадження гендерного підходу у фізичному вихованні школярів, але і визначати засоби корекції задля більш ефективного впровадження гендерного підходу у фізичному вихованні школярів.

Зупинимось більш детально на організаційно-педагогічних передумовах та умовах реалізації концепції гендерного підходу:

Гендерна освіта студентів ВЗО фізкультурного профілю.

Надаючи студентам теоретичний базис методологічних, психолого-педагогічних знань з гендерної освіти, ми насамперед прагнемо осмислення майбутніми вчителями фізичної культури використання гендерного підходу у фізичному вихованні школярів задля формування у них особистісних рис мужності та жіночності засобами фізичного виховання.

Основні теоретико-методологічні положення дисертаційної роботи, висновки і рекомендації покладено в основу удосконалення навчальної дисципліни «Теорія і методика фізичного виховання» НУФВСУ, яка представлена у 2-му розділі, 4-ї глави підручника ТМФВ (2017), та має назву «Наукові основи фізичного виховання», «Формування гендерного підходу у процесі фізичного виховання» та в основу розробки нової навчальної дисципліни

«Особливості гендерного підходу у фізичному вихованні школярів» для студентів ступеня «бакалавр» за спеціальністю 014.11

Пропонуючи введення нової навчальної дисципліни «Особливості гендерного підходу у фізичному вихованні школярів» за вільним вибором студентів, ми прагнемо забезпечити підготовленість студентів ВЗО фізкультурного профілю до застосування отриманих нових знань, умінь і компетентностей при підготовці та проведенні занять, впроваджуючи гендерний підхід у фізичне виховання школярів.

В умовах сучасної соціокультурної ситуації одним із вирішальних чинників у вихованні хлопців і дівчат стає особистість педагога. Виникає потреба в нових підходах, одним з таких є гендерний підхід як у вихованні учнів, так і в підготовці вчителя як суб'єкта професійної діяльності.

Найголовнішими завданнями у гендерній просвіті вчителів з фізичної культури, мають стати:

- сформованість гендерної компетентності, яка передбачає оволодіння вчителями фізичної культури організаційними, психолого-педагогічними та дидактичними принципами проведення уроків з орієнтацією на гендерну індивідуальність учнів;
- знання гендерної термінології, механізмів гендерної соціалізації, законодавчої бази з гендерної тематики, а також знання особистісного розвитку юнаків і дівчат та формування їх гендерної ідентичності;
- володіння методикою побудови тренувальних занять з урахуванням гендерних особливостей, актуалізуючи гендерні ролі учнів;
- визначення форм і методів гендерного підходу на уроках фізичної культури;
- врахування гендерного психологічного типу особистості під час проведення уроків фізичної культури та відбору до спортивних секцій з видів спорту;

- розв'язання практичних завдань організації навчально-виховного процесу з фізичного виховання з питань гендерної соціалізації особистості на заняттях фізичною культурою;

Практична реалізація зазначених заходів може відбуватися завдяки проведенню курсів підвищення кваліфікації для вчителів фізичної культури за гендерною спрямованістю, проведенню семінарів із гендерної тематики та самоосвіти вчителів. Вважаючи гендерну просвіту вчителів фізичної культури однією із суттєвих передумов концепції гендерного підходу, ми розробили і запропонували до практичного використання методичні рекомендації для вчителів фізичної культури.

Вагомий вплив на впровадження принципів гендерного виховання у сім'ї має співпраця батьків і вчителів у формах просвітницької роботи з питань гендерного розвитку дитини, які можуть мати як індивідуальні, так і групові форми впровадження. Це можуть бути лекції, бесіди, консультації з психологом, лікарями, розроблення пам'яток, психологічні тренінги, дебати, диспути, дискусії тощо.

Метою просвітницьких заходів з батьками є:

- ефективна взаємодія школи і батьків з питань гендерного виховання дитини та подолання існуючих у сім'ї конфліктів між батьками та дітьми;
- підвищення знань з питань обізнаності щодо гендерно-культурної поведінки у суспільстві; підвищення знань з питань розуміння різниці між статевими та гендерними відмінностями;
- врахування гендерних особливостей дітей, що є важливим аспектом здоров'язбереження.

Вчені обґрунтовують необхідність диференціації у шкільній освіті. Вони слушно зауважують, що шкільне навчання без диференціації не має сенсу, при цьому наголошуючи на тому, що: «...на-

віль коли учні одного класу поєднані за віковим принципом, вони потребують різноманітних формах диференціації».

З урахуванням особливостей фізичного виховання школярів, метою статевої диференціації при проведенні уроку фізичної культури має бути адаптованість завдань до індивідуальних особливостей юнаків і дівчат, а також визнання гендерної індивідуальності кожного учня. Запропонована диференціація при визначенні завдань на уроках фізичної культури має полягати в основі формування гендерного підходу у фізичному вихованні школярів. На нашу думку, вимоги гендерного підходу у фізичному вихованні школярів відповідають педагогічним і психологічним принципам індивідуалізації навчання.

Таким чином, вивчення наукових і методичних джерел з питань статевої диференціації навчання та порівняння різноманітних підходів щодо організації диференційованого навчання, дозволило нам сформулювати поняття «статева диференціація завдань на уроках фізичної культури». Вважаємо за необхідне наголосити, що статеві відмінності не є віддзеркалюванням гендерних стереотипів, це два різних терміни. За нашою інтерпретацією, «статева диференціація завдань на уроках фізичної культури» – це специфічна форма навчального процесу з фізичного виховання, при здійсненні якої учні мають групуватися на уроці з урахуванням психофізіологічних і статевих особливостей свого розвитку для виконання різноманітних завдань з метою вдосконалення власних фізичних якостей.

Таким чином, визначення передумов формування та розробки концептуальних засад гендерного підходу у фізичному вихованні школярів, враховуючи результати нашого дослідження, концептуальні підходи та фундаментальні дослідження відомих світових та

українських вчених, дослідження основних положень гендерного підходу, як кардинально нового, прогресивного, сутнісно-значущого засобу фізичного виховання, – допомогло нам обґрунтувати роль і місце аксіологічної значущості фізичної культури і спорту в системі фізичного виховання школярів, визначити провідні вектори мотиваційно-ціннісних орієнтацій юнаків і дівчат у формуванні їх індивідуальної фізичної культури.

Отримані нові знання дозволили нам визначити генезу та сформулювати теорію гендерного підходу у фізичному вихованні школярів, яка може бути представлена у вигляді схеми (рис.2)

Отже, з огляду на вищезазначене, в суспільстві на сьогоднішній день існує статево-рольовий і гендерний підходи в освіті, які вважаються традиційною та егалітарною стратегіями соціалізації статі. Прихильники статево-рольового підходу визнають біологічну стать як визначальний соціальний сценарій розвитку особистості. Прихильники ж гендерного підходу, не піддаючи сумніву біологічні відмінності між жінками і чоловіками, вважають їх індиферентними природними даними.

Проте, говорячи про фізичне виховання молоді, ми вважаємо доцільним розглядати теорії обох підходів у сукупності, які будуть поєднувати в собі біологічний і соціальний аспекти.

Цілком закономірно, що заняття фізичною культурою і спортом пов'язані з проявом фізичних можливостей людини і великою мірою визначаються її біологічною статтю. Але при формуванні аксіологічної значущості фізичної культури необхідно врахування індивідуальних гендерних характеристик особистості, тобто гендерної ідентичності школярів (маскулінні, фемініні, андрогенні якості, які безпосередньо впливають на самооцінку, поведінкові

реакції, загальний рівень емпатії, мотиви, потреби, ціннісні життєві орієнтації юнаків і дівчат, та у сфері фізичної культури і спорту. Тобто, гендерна ідентичність, впливаючи на формування аксіологічної значущості фізичної культури, формує мету до занять руховою активністю, що спонукає до вибору видів і форм занять руховою активністю. Коли вже школярі обрали вид рухової активності, на наступному етапі – необхідним є врахування статевого диморфізму. Тобто статевий диморфізм (або ознаки біологічної статі) впливає при визначенні фізичного навантаження, направленості фізичних вправ, об'єму, інтенсивності навантажень, формуванні програми занять, дозуванні фізичних вправ тощо. Такі головні ідеї у нашому визначенні особливостей формування гендерного підходу у фізичному вихованні школярів.

Дискусія. Говорячи про доцільність і необхідність розробки та інтегрування у практику концептуальних і теоретико-методичних засад гендерного підходу до формування фізичної культури особистості та критеріїв її оцінки у фізичному вихованні школярів, вважаємо за доцільне акцентувати увагу на те, що сучасний стан розробленості питання гендерного підходу у вихованні, освіті, професійній діяльності є вкрай суперечливим і в деяких випадках-протилежним.

Наукові розвідки вчених свідчать, що до недавнього часу, традиційна система освіти, спиралася на статево-рольовий підхід, який був першою теорією, що пояснювала функціонально-обумовлені розбіжності соціальних ролей чоловіків і жінок, не піддавалася сумніву і вважалася єдиною можливою. Відповіддю педагогіки на виклик часу вважається розробка гендерного (егалітарного) підходу, який спрямовано на виховання соціально-статевої рівності та подолання патріархальних стереоти-

пів [5, 6, 7, 10, 15, 19, 20]. Таким чином, статево-рольовий підхід у вихованні та освіті означає диференційоване ставлення до юнаків і дівчат у процесі виховання як до представників протилежних і нерівноцінних груп. Іншими словами, загальним положенням статево-рольового підходу науковці вважають визнання пріоритету біологічного над соціальним.

Якщо гендерна рівність чоловіків і жінок розглядається з точки зору їх рівної участі у справах суспільства та рівних можливостей і представництва чоловіків і жінок у різних сферах громадського та суспільного життя, то це не викликає заперечень [8]. Відомо, що заняття фізичною культурою і спортом безпосередньо пов'язані з проявом фізичних можливостей людини та визначаються її біологічною статтю. І коли мова йде про «рівність умов», то на наше глибоке переконання, питання в даному аспекті носить дискусійний характер, тому що для створення необхідних можливостей реалізувати себе, необхідно створювати диференційовані умови, засновані на врахуванні гендерних відмінностей чоловіків і жінок, що припускають рівноцінність схожих і несхожих рис [8]. Прихильники статево-рольового підходу визнають біологічну статтю як визначальний соціальний сценарій розвитку особистості. Прихильники ж гендерного під-

ходу, не піддаючи сумніву біологічні відмінності між жінками і чоловіками, вважають їх індивідуальними природними даними, яким суспільство на свій розсуд приписує значення і нав'язує мінливі правила. Проте, говорячи про фізичне виховання молоді, ми вважаємо, що при організації занять юнаків і дівчат, необхідно в першу чергу враховувати біологічну статтю, як основу для диференціації рухового режиму. Ми маємо на увазі: обсяг навантаження, інтенсивність навантаження при тренуванні, спрямованість занять фізичними вправами, тощо. У зв'язку з цим, не претендуючи на безспірність наших думок, у результаті вивчення багатьох джерел, ми вважаємо доцільним розглядати теорії обох підходів у сукупності, які будуть поєднувати в собі біологічний і соціальний аспекти. Стає зрозумілим, що «... положення про соціальну рівноправність чоловіків і жінок не має заважати вченим бачити наявні біологічні та психологічні відмінності, і не можна заперечувати доцільність їх урахування при розподілі ролей у соціальному і професійному житті суспільства. Досі ніхто не довів, що біологічні фактори абсолютно не впливають на поведінку людини, її здібності, схильності. Навпаки, у психофізіології все більше накопичується фактів, що підтверджують наявність такого впливу» [5].

Висновки. Отже, з огляду на вищезазначене, нами розроблено концепцію гендерного підходу у фізичному вихованні школярів, в основу якої покладено теоретичні, методологічні засади та емпіричні дослідження формування аксіологічної значущості фізичної культури у віковому, статево та гендерному аспектах. Структурними складовими гендерного підходу у фізичному вихованні школярів визначено: передумови розробки гендерного підходу у фізичному вихованні (біологічні, психологічні, соціально-культурні, особистісні), основні компоненти (когнітивний, мотиваційний, діяльнісний, аксіологічний, інтегративний), організаційно-педагогічні чинники та умови впровадження, критерії ефективності (мотиваційний, діяльнісний, результативний).

Також теоретично обґрунтовано потребу виокремлення і трактування гендерного підходу як дефініції в політичному, громадському, соціальному середовищах, указано на його значення для фізичного виховання і спорту та запропоновано для використання в дослідженнях новий термін, що дозволяє його характеризувати як міждисциплінарне та крос-секторальне поняття, екстрапольоване, взаємопов'язане та відповідне розвитку фізичної культури та спорту в країнах розвиненої демократії.

Літератур

1. Бальсевич В.К. Интеллектуальный вектор физической культуры человека (к проблеме развития физкультурного знания). Теория и практика физической культуры. 1991;7:37-41.
2. Бендас Т.В. Гендерная психология : учебное пособие. Санкт-Петербург: Питер Пресс; 2009. 428 с.
3. Боднар І.Р. Теоретико-методичні основи інтегративного фізичного виховання школярів І-ІІІ груп здоров'я [дисертація]. Львів: Львів. держ. ун-т фіз. культури; 2014. 400 с.
4. Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків». Відомості

Referenses

1. Balsevich V.K. Intellektualnyiy vektor fizicheskoy kulturyi cheloveka (k probleme razvitiya fizkulturnogo znaniya). Teoriya i praktika fizicheskoy kulturyi. 1991;7:37-41.
2. Bendas T.V. Gendernaya psihologiya : uchebnoe posobie. Sankt-Peterburg: Piter Press; 2009. 428 s.
3. Bodnar I.R. Teoretyko-metodychni osnovy intehratyvnoho fizychnoho vykhovannia shkoliariv I-III hrup zdorovia [dysertatsiia]. Lviv: Lviv. derzh. un-t fiz. kultury; 2014. 400 s.
4. Zakon Ukrainy «Pro zabezpechennia rivnykh prav ta mozhlyvostei zhinok i cholovikiv». Vidomosti Verkhovnoi Rady. 2018;5:35.

- Верховної Ради. 2018;5:35.
5. Ильин Е.П. Пол и гендер. Санкт-Петербург: Питер; 2010. 686 с.
 6. Ільченко О. Гендерний підхід як нова методологія наукових досліджень в галузі педагогіки: генеза розвитку. Педагогічні науки: зб. наук. пр. Полтава; 2011. с. 22-9.
 7. Кікінежді О. Формування гендерної культури молоді: проблеми та перспективи. 2004;1:27-9.
 8. Круцевич Т.Ю., редактор. Теорія і методика фізичного виховання: підруч. для студ. ВНЗ фіз. виховання і спорту. Київ: Олімпійська література; 2008. Том 1. 392 с.
 9. Круцевич Т.Ю. Концепція удосконалення програм з фізичної культури у загальноосвітній школі. Фізичне виховання в сучасній школі. 2012;2(78):8-9.
 10. Круцевич Т.Ю., Марченко О.Ю. Гендерні відмінності ієрархічної структури ціннісних орієнтацій школярів різних вікових груп. Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві. 2018;3(43):144.
 11. Москаленко Н.В. Теоретико-методичні засади інноваційних технологій в системі фізичного виховання молодших школярів [автореферат]. Київ: НУФВСУ; 2009. 42 с.
 12. Пангелова Н.Є. Теоретико-методичні засади формування гармонійно розвиненої особистості дитини дошкільного віку в процесі фізичного виховання [дисертація]. Київ: Національний університет фізичного виховання і спорту України; 2014. 445 с.
 13. Самойленко Н.І. Передумови виникнення гендерного підходу у педагогічній науці. Молодий вчений. 2016;6(33):458-461.
 14. Antala B. The impact of coeducational physical education to the class climate at secondary schools. Olimpik Sports and Sport for All. Sport, Street, Adaptatio : proceeding book of XVI International Scientific Congress and VI International Scientific Congress; 2012May 17-19; Sofia. Sofia: National Sport Academi «Vassil Leski». 2012.p. 167-9.
 15. Bem S.L. Gender schema theory and its implications for child development: Raising gender – schematic children in a gender – schematic society. Journal of women in culture and society. 1983;8(4):65-78.
 16. Crum B, Mester J. A critical review of competing PE concepts. Sport sciences in Europe 1993 – Current and future perspectives. Aachen: Meyer and Meyer; 1994. p. 516-33.
 17. Krutsevych T.Y., Marchenko O.Y. Age differenced of self-esteem of physical self at school. Gender aspects. Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві. 2017;2(38):112-6.
 18. Krutsevych T, Turchyk Y, Lukianchenko M, Djatlenko S. The peculiarities of physical education program in Ukraine. European J. of Physical and Health
 5. Ilin E.P. Pol i gender. Sankt-Peterburg: Piter; 2010. 686 s.
 6. Ilchenko O. Hendernyi pidkhdid yak nova metodologhiia naukovykh doslidzhen v haluzi pedahohiky: geneza rozvytku. Pedahohichni nauky: zb. nauk. pr. Poltava; 2011. s. 22-9.
 7. Kikinezhdii O. Formuvannia hendernoi kultury molodi: problemy taperspektyvy. 2004;1:27-9.
 8. Krutsevych TIu, redaktor. Teoriia i metodyka fizychnoho vykhovannia: pidruch. dlia stud. VNZ fiz. vykhovannia i sportu. Kyiv: Olimpiiska literatura; 2008. Tom 1. 392 s.
 9. Krutsevych TIu. Kontsepsiia udoskonalennia proham z fizychnoi kultury u zahalnoosvitnii shkoli. Fizychno vykhovannia v suchasni shkoli. 2012;2(78):8-9.
 10. Lysak I.V. Potrebovo – motyvatsiinyi pidkhdid do formuvannia prohamfizychnoi kultury dlia uchniv serednikh klasiv [avtoreferat]. Kyiv: Nats. un-t. fiz. vykhovannia i sportu Ukrainy. 2013. 22 s.
 11. Moskalenko N.V. Teoretyko-metodychni zasady innovatsiinykh tekhnolohii v systemi fizychnoho vykhovannia molodshykh shkoliariv [avtoreferat]. Kyiv: NUFVSU; 2009. 42 s.
 12. Panhelova NIE. Teoretyko-metodychni zasady formuvannia harmoniino rozvynenoii osobystosti dytyny doshkilnoho viku v protsesi fizychnoho vykhovannia [dysertatsiia]. Kyiv: Natsionalnyi universytet fizychnoho vykhovannia i sportu Ukrainy; 2014. 445 s.
 13. Samoilenko N.I. Peredumovy vynykennia hendernoho pidkhdodu u pedahohichnii nauksi. Molodyi vchenyi. 2016;6(33):458-461.
 14. Antala B. The impact of coeducational physical education to the class climate at secondary schools. Olimpik Sports and Sport for All. Sport, Street, Adaptatio : proceeding book of XVI International Scientific Congress and VI International Scientific Congress; 2012May 17-19; Sofia. Sofia: National Sport Academi «Vassil Leski». 2012.p. 167-9.
 15. Bem SL. Gender schema theory and its implications for child development: Raising gender – schematic children in a gender – schematic society. Journal of women in culture and society. 1983;8(4):65-78.
 16. Crum B, Mester J. A critical review of competing PE concepts. Sport sciences in Europe 1993 – Current and future perspectives. Aachen: Meyer and Meyer; 1994. p. 516-33.
 17. Krutsevych TY, Marchenko OY. Age differenced of self-esteem of physical self at school. Gender aspects. Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві. 2017;2(38):112-6.
 18. Krutsevych T, Turchyk Y, Lukianchenko M, Djatlenko S. The peculiarities of physical education program in Ukraine. European J. of Physical and Health

- ko S. The peculiarities of physical education program in Ukraine. *European J. of Physical and Health Education*. 2010;5:16-21.
19. Scott S. Gender: a useful category of historical analysis. *The American Historical Review*. 1986;5:10-67.
20. Slingerland M, Haerens L, Cardon G, Borghouts L. Differences in perceived competence and physical activity levels during single gender modified basketball game playin middleschool physical education. *European Physical Education Review*. 2014;20:20-35.
- Education. 2010;5:16-21.
19. Scott S. Gender: a useful category of historical analysis. *The American Historical Review*. 1986;5:10-67.
20. Slingerland M, Haerens L, Cardon G, Borghouts L. Differences in perceived competence and physical activity levels during single gender modified basketball game playin middleschool physical education. *European Physical Education Review*. 2014;20:20-35.

Круцевич Татьяна

Національний університет фізичного виховання і спорту України
м. Київ, вул. Фізкультури, 1, 03680, Україна
e-mail: o.mar4enko17@gmail.com

Марченко Оксана

Національний університет фізичного виховання і спорту України
м. Київ, вул. Фізкультури, 1, 03680, Україна
e-mail: o.mar4enko17@gmail.com